

Inhoud

Inleiding	7
Jochem Douma <i>1. bijbel en gezond verstand</i>	12
Henk Jochemsen <i>2. Ethiek met drieërlei inbreng</i>	24
Hans Reinders <i>3. Waartoe zijn wij op aarde?</i>	34
Doeke Post <i>4. Van Lindeboom leren</i>	44
Gerrit de Kruijf <i>5. Twee keer denken</i>	54
Annelies van Heijst <i>6. Maatschappelijk mededogen organiseren</i>	64
Henk ten Have <i>7. Religieuze inspiratie tot in de UNESCO</i>	74
Wim Eijk <i>8. Leergezag als vorm van bevrijding</i>	86

Inleiding

In Nederland wordt op veel verschillende manieren medische ethiek bedreven. Ook wie het vak beoefenen vanuit een christelijke levensoriëntatie doen dat op uiteenlopende wijzen. In deze bundel zijn gesprekken opgenomen met acht ethici die allen hun sporen in het Nederlandse ethieklandschap verdiend hebben.

Deze bundel is het zestiende deel in de Lindeboom Reeks, uitgegeven door Buijten en Schipperheijn in nauwe samenwerking met het Prof. dr. G. A. Lindeboom Instituut te Ede. De naamgever aan dit instituut was jarenlang hoogleraar aan de in 1950 mede door hem opgerichte faculteit Geneeskunde van de Vrije Universiteit te Amsterdam. Lindeboom bepleitte, staande in een klassieke gereformeerde traditie, een medische ethiek waarin bescherming van het leven en nadruk op de professionele verantwoordelijkheid van de arts sleutelbegrippen waren. Het in 1987 opgerichte en naar hem genoemde Lindeboom Instituut te Ede wil dat gedachtegoed te midden van inmiddels sterk gewijzigde omstandigheden – secularisering, pluralisering, sterke toename van de technische mogelijkheden – blijven uitdragen. De redactie besloot om naar aanleiding van het feit dat Gerrit Arie Lindeboom in 2005 precies 100 jaar geleden werd geboren een boek uit te brengen met een speciaal karakter. Dit boek is feestelijker, persoonlijker en toegankelijker dan de studies die er inmiddels verschenen zijn en die vooral beogen diepgang te geven aan het proces van reflectie over medisch-ethische zaken vanuit een christelijk perspectief. De bedoeling is om de methode van de ethiek voor deze ene keer niet los te beschouwen van de mensen die haar hanteren of uitgedacht hebben.

Hoewel het in deze bundel niet speciaal gaat om de persoon van Lindeboom, komt zijn naam wel ter sprake. Verschillende van de geïnterviewden

heeft hij door zijn wijze van denken en handelen beïnvloed. Doeke Post werd door hem opgeleid, Jochem Douma maakte hem mee als voorzitter van het vBOK en Henk Jochemsen maakte diepgaand studie van de ‘erfenis’ van Lindeboom teneinde deze te kunnen gebruiken in de publicaties van het naar hem genoemde instituut.

De bedoeling van dit boek is om de lezer op een laagdrempelige wijze inzicht te geven in de verschillende manieren waarop christenen in Nederland aan medische ethiek doen. Er is aandacht voor de manier waarop verschillende ethici een relatie leggen tussen hun geloof en hun moraal c. q. hun ethiekbeoefening. Ook is er aandacht voor persoonlijke elementen als ingrijpende gebeurtenissen of personen die de geïnterviewden hebben geïnspireerd.

Nadat de redactie er de formule voor had vastgesteld, hebben er acht uitgebreide interviews plaatsgevonden. De voorbereiding van dit boek is voor de schrijver vooral om die reden een voorrecht geweest. In alle gevallen ontmoette ik mensen die, hoe verschillend zij ook zijn, van de medische ethiek een vak maken dat zij met besef voor idealen, gevoel voor gebrokenheid, oog voor haalbaarheid en onhaalbaarheid beoefenen. Natuurlijk oefent een interviewer een zekere nivellerende invloed uit op het taalgebruik van degenen die hij interviewt. Datgene wat de geïnterviewde kwijt kan, wordt beperkt door de vraagstelling en de horizon van de interviewer. Desondanks zal blijken dat sprake is van onderling sterk verschillende stijlen – stijlen van ethiekbeoefening die soms ook opvallen door hun protestantse of rooms-katholieke ‘steilheid’. Elke ethicus of ethica maakt op de hoorder weer om een andere reden indruk. Annelies van Heijst door haar persoonlijke engagement; Gerrit de Kruijf door zijn dubbele denken; Henk ten Have door zijn oog voor mondiale perspectieven; Jochem Douma door zijn werklust; Henk Jochemsen door zijn scherpte; Wim Eijk door zijn zoektocht naar spiritualiteit; Doeke Post doordat hij zijn leermeester Lindeboom zo levensecht voor ons uit weet te tekenen; Hans Reinders door zijn tegendraadsheid. De één doet ethiek voor zijn plezier, de ander vindt het een bittere noodzaak, een verbeterd gevecht of een heilige roeping. Hoewel niet elke lezer elke ‘steilheid’ gelijkelijk zal waarderen, is het naast elkaar bestaan van de verschillende stijlen op zichzelf al hoogst boeiend. De redactie van de Lindeboomreeks beseft dat de bandbreedte van de standpunten en methodes die in dit boek naar voren komen, groter is dan wat

het Lindeboom Instituut en zijn achterban vanuit de eigen, gedeelde overtuigingen doorgaans bereid is voor zijn rekening te nemen. Waar er verschillen zijn, is niet gepoogd om deze naar elkaar toe te schrijven. Het benoemen van de verschillen kan juist verhelderend werken in de eigen zoektocht naar een bijbels verantwoorde medische ethiek.

Ondanks de verschillen ontwaart de lezer in de interviews ook rode draden. Duidelijk is dat de eenzijdige nadruk op autonomie volgens de geïnterviewden toe is aan een correctie. Op allerlei manieren willen zij aan de soms meedogenloze hardheid van het moderne autonomie-ideaal weerwerk bieden, bijvoorbeeld door te wijzen op de professionele autonomie van de arts, de waarde van de gemeenschap, de noodzaak om het leven te beschermen, en door te zoeken naar afhankelijkheid van het individu van God. Alle geïnterviewden delen zonder uitzondering ook een grote huiver om actieve levensbeëindiging tot normaal medisch handelen te rekenen. Sommigen wijzen actieve levensbeëindiging af omdat ze haar vinden getuigen van een doorgesloten autonomiedenken; anderen wijzen erop dat lijden, hoe erg ook, ook waarde aan het leven kan toevoegen. ‘Het leven moet niet genoten worden, nee, het moet geleefd worden’, zoals één van de geïnterviewden het kernachtig formuleert. Weer anderen wijzen erop dat doden niet tot het handelen van de dokter mag horen omdat deze per definitie de taak heeft om het leven te beschermen. De verschillende toonaarden achter de afwijzing en de persistentie waarmee zij wordt volgehouden bieden steun voor de stelling dat euthanasie op een wellicht niet te motiveren niveau simpelweg strijdig is met het menszijn *an sich*. Een andere rode draad in het denken van de verschillende ethici is hun zoektocht naar een doorleefde, troostende en praktijkrelevante spiritualiteit. Eijk ziet een langdurige verwaarlozing van de spiritualiteit niet als een gevolg, maar eerder als een oorzaak van de secularisatie.

In dit boek komen zowel protestanten als rooms-katholieken aan het woord. Of Lindeboom daar zelf achter zou hebben gestaan, is thans moeilijk te zeggen, al moet gezegd dat hij binnen het vboK in elk geval samenwerkte met mensen van meerdere confessies. We leven tegenwoordig in heel andere tijden dan veertig jaar terug. Hoewel er op het gebied van de leer tussen de confessies verschillen blijven bestaan, is er in moreel opzicht een ontegenzeggelijke convergentie. Die convergentie neemt alleen nog maar toe, dat is ook de stelling van James Gustafson in zijn studie *Protestant and*

Roman Catholic Ethics: Prospects for Rapprochement. Opvallend is bijvoorbeeld de toegenomen aandacht aan protestantse zijde voor een benadering waarin er, naast het luisteren naar de bijbel, ook plaats is voor het zoeken naar normatieve elementen in de werkelijkheid zelf. Was dat niet het terrein van de thomisten? Evenzeer opvallend is de aandacht van katholieke ethici voor dynamische en individuele correcties op een ethiek van de ordeningen. Was die nadruk op de situatiegebondenheid van de ethiek niet altijd een stokpaardje van veel protestanten?

Natuurlijk hadden er nog meer ethici aan het woord kunnen komen, maar er moest nu eenmaal een keuze worden gemaakt. Ook de keus van de redactie om uitsluitend Nederlandse ethici aan het woord te laten, en dan nog wel ethici die het zien zitten om de ethiek vanuit een christelijke visie of een christelijke inspiratie ter hand te nemen, heeft het keuzeprobleem niet opgeheven. Dat je in Nederland zomaar een groot aantal professionele en ervaren ethici kunt interviewen is op zichzelf al opmerkelijk genoeg. Henk ten Have merkt vanuit zijn internationale werkplek bij de UNESCO in Parijs op dat Nederland op het gebied van de ethiekbeoefening inderdaad beschikt over een bijna ongeëvenaarde infrastructuur voor moreel beraad. Dat in Nederland zoveel mensen zich met ethiek bezighouden, zal sommigen overigens niet onverdeeld vrolijk stemmen. Zij zullen wellicht betogen dat het grote aantal ethici in één land eerder duidt op een toenemende verwarring op ethisch gebied. Opvallend is wel dat veel van die ethici – binnen maar ook buiten het christelijke spectrum – toch ook al weer aardig op leeftijd beginnen te komen. De jongste geïnterviewde is 50 jaar oud en twee zijn er met pensioen. Punt van zorg is dus dat er beleid wordt gemaakt om de *Nachwuchs* van jonge, wat ons betreft ook gelovige en geïnspireerde ethici, nieuwe impulsen te geven.

De auteur wil een ieder danken die bereid is geweest om zich te laten interviewen. Een bijzonder woord van dank is op zijn plaats aan Doeke Post die ter voorbereiding van het interview een uitgebreide impressie over prof. G. A. Lindeboom schreef. Deze impressie is in het interview verwerkt.

Utrecht, oktober 2005